М.І. Чумарна

УКРАЇНСЬКА МОВА

БУКВАР

Підручник для 1 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН
2018

УДК 811.161.2(075.2)
Ч 90

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 06.07.2018 №734)

ВИДАНО ЗА ДЕРЖАВНІ КОШТИ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Чумарна М.І.
Ч 90 Українська мова. Буквар : підручник для 1 кл. закладів загальн. серед. освіти : у 2 ч. Ч. 2 / М.І. Чумарна. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. — 2018. — 80 с. : іл.

ISBN 978-966-10-5283-2

Підручник за своїм змістом відповідає Державному стандарту початкової освіти та типовим освітнім програмам.

Для учнів 1 класу.

УДК 811.161.2(075.2)

Охороняється законом про авторське право. Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

ISBN 978-966-10-5315-0

© М.І. Чумарна, 2018
© Навчальна книга — Богдан, 2018

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

? — дай відповідь на запитання, знайди і виправ помилку;

! — запам’ятай;

✸ — виконай творче завдання;

— послухай.

СВІТ

Доброго ранку, привіт тобі, сонечко!
День усміхнувся мені крізь віконечко.
Хто мені каже щасливо: «Привіт!»?
Весь білий світ!

Сонце і небо, хмарка й комашка,
котик і півник, вітер і пташка,
тато і мама, бабуся і дід...
Весь білий світ!

ь ьо

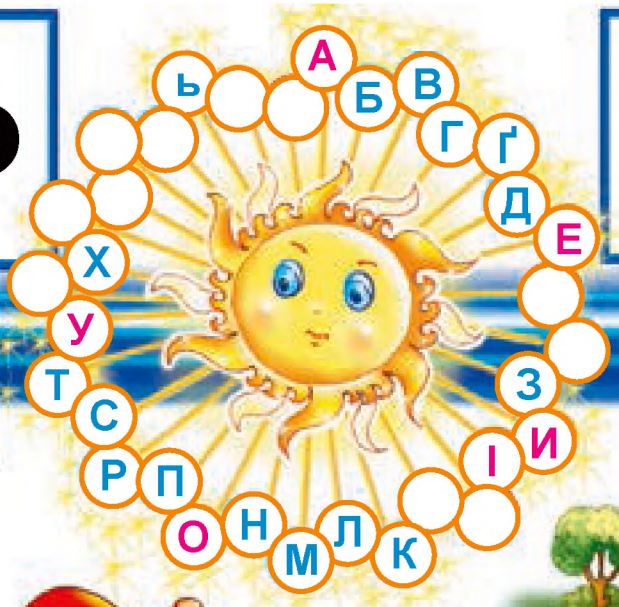

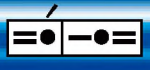

с-сь
со-сьо

з-зь
зо-зьо

л-ль
ло-льо

н-нь
но-ньо

ві́льно
си́льно

го́лосно — тихе́нько

дале́ко — бли́зько

сумне́нько — веселе́нько

вели́ка — мале́нька

висо́ка — низька́

скоре́нько — помале́ньку

ЗБИРАЛА МАРУСЕНЬКА

Збирала Марусенька
квітоньки́ біленькі,
а Павлусь і Петрусь
квітонька́м раденькі.

ЛЬОН

Льон росте у полі —
будуть гарні льолі.
Ми в полі трудились —
в льоні загубились.

РІДНЕСЕНЬКА МАМУСЕНЬКА

У тебе мама мила,
а в мене — миленька,
у тебе мама рідна,
а в мене — _____ .
Ми мамі мовимо гарненько:
— Ріднесенька ненько!

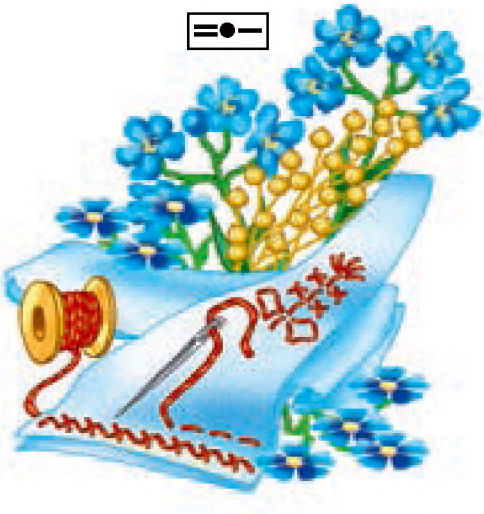

А О У І И Е ь

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З

Жж

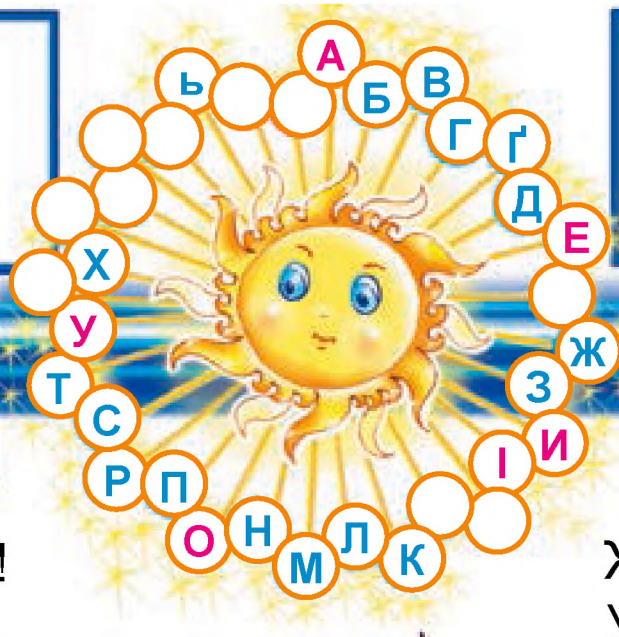

Жа-жа-жа!
Аж-аж-аж!

Жу-жу-жу!
Уж-уж-уж!

ж а б а

в у ж

ж у к

жар
жаль
журба́

вужі́
ножі́
жі́нка

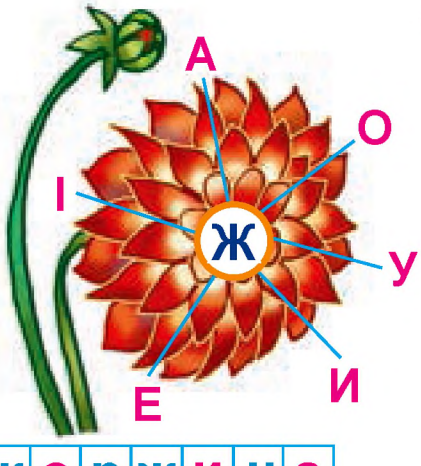

ж о р ж и н а

ж у р а в е л ь

? Де живе журавель?
Де росте жоржина?

жа		аж		ажа	са́жа
жо		ож		ожо	прожо́гом
жу		уж		ижи	ри́жик
жі		іж		ужу	дружу́
жи		иж	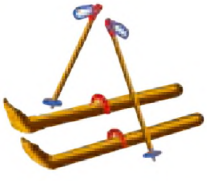	жеж	поже́жа

КНИЖКА

У мене дуже гарна книжка — про дружбу песика Рижика і котика Жмурка. Ми вже ту книжку гортали, та тільки всіх літер не знали і книжку не _____ .

ЖАБА І ЖУРАВЕЛЬ

Жаба живе у болоті.
Журавель живе коло води.
Журавель ловить жаб.
Жах! Жаль жабок!
І журавлика жаль,
коли в болоті
нема жабок.

ВЖЕ ЗИМА

Вже зима. Вужі, жуки,
жабки, рибки, слимаки
до весни усі поснули
і про літо вже забули.

Аж коли весна прили́не,
жабка ви́плигне з болота.
Жовті квіти коло плота
молода весна розкине.

ЖОРЖИНА І ЖУК

Жоржина росла в саду. Вона була жовто-оранжева.

У квітку жоржини заліз жук. В теплі дні там жуко́ві не було жарко.

Восени він заснув у жоржині, бо взимку всім жукам треба спати.

Хтось обережно накрив жука сухим листком. Жоржина ніжно пригорнула малого, сховалась під снігом і теж заснула.

Спить жук і жде весни.

бережли́во
ува́жно
пова́жно

СКОРОМОВКА

Жму́рки в пі́жмурки жмуркували.

А О У І И Е ь

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж

Дж

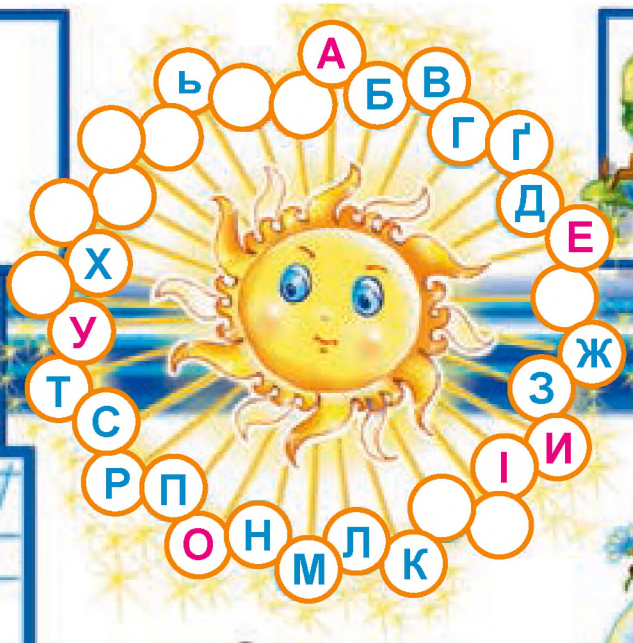

б д ж о л а

д ж м е л и к

д ж м і л ь

джа-джа
джу-джу
джо-джо
джі-джі

адж одж идж
удж ідж едж

ПОСАДИЛИ РОЖУ

Посадили рожу,
поставили сторожу.
Із джерела поливали —
рожу напували.
Джмелик рожу поливав
і джмели́сі дарував.

ДЖМІЛЬ ДЖУДЖ

Джмелику, джмелику, де літав?
А ти мого Джуджа не вида́в?
В Джуджа крила маленькі,
ніженьки слабенькі, —
аби не заблукав!

Бджілонько, бджілонько, де літала?
А ти мого Джуджа не вида́ла?
В Джуджа крила маленькі,
ніженьки слабенькі, —
аби не заблукав!

СКОРОМОВКА

У джерелі́ джере́льна вода.

Дз

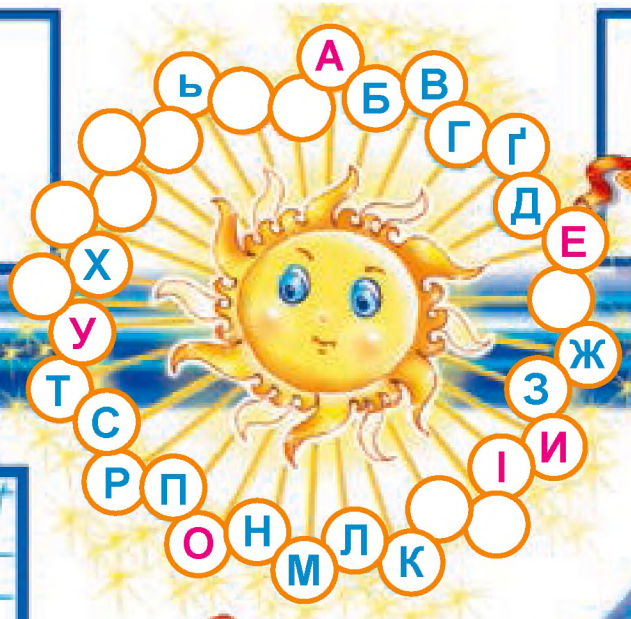

дза — адз
дзо — одз
дзу — удз
дзі — ідз
дзи — идз
дзе — едз

дзвоник

дзвін

У Дзвінки — дзбан,
у джмели́хи — дзеркало,
у бджоли — мед.

дзеркало

дзбан

ДЗВІНОК

Дзвенить дзвінок:
— Дзелень! Дзелень!
Бадьоро дзенькіт будить день.
— Дзу-дзу! —
то бджілка задзвонила
і ста́ву дзеркало збудила.
Дзвінкі озвались голоси —
бринить роса і дзвін коси:
— Дзінь-дзілінь!
— Дзень-дзелень!

СКОРОМОВКА

Дзвонику дзвеніти — не передзвеніти.

Ґґ

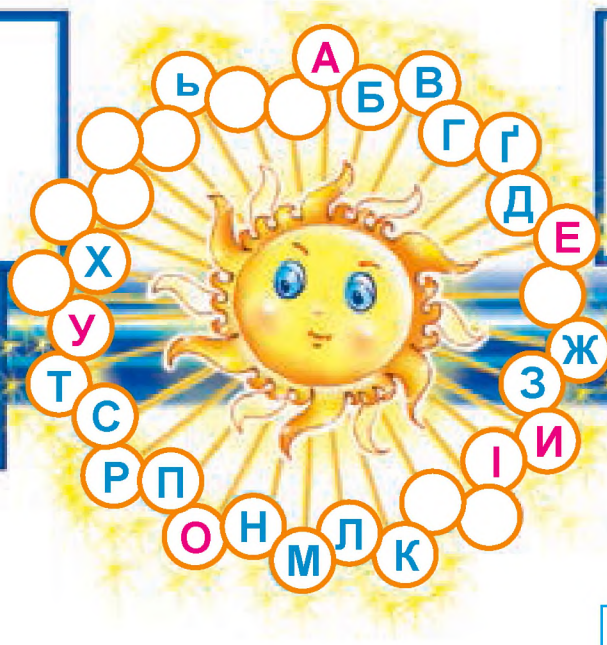

ґедзь

аґ оґ
уґ іґ
иґ еґ

ґо-ґо ґа-ґа
ґі-ґі ґу-ґу
ґи-ґи ґе-ґе

дзиґа

ґава

ґанок

ґудзик ґудз

аґрус

ҐАВ І ҐАВА

Ґава аґрус рвала,
синові казала:
— Не лови ти, сину, ґав —
може б, аґрус ти зірвав?
А на ґанку добре ґаву, —
ґав барвисту дзиґу мав,
тому аґрусу не рвав!

СКОРОМОВКА

Ґудз ґудзува́ти — не заґудзува́ти.

А О У І И Е ь

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ

Й й

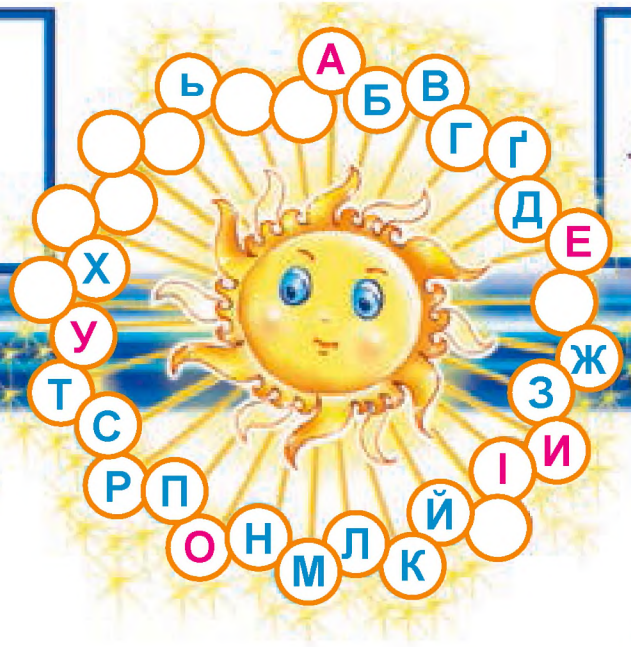

й о г у р т

Ай! Агей!
Ой! Егей!
Ей! Ай-ай-ай!
Гой! Еге-гей!

й о д

Ось гай. Узимку він білий,
а влітку — зелений.
Восени — сумний,
навесні — веселий.

Гей-гей! Гай-гай!
Ходімо в гай!
У гай-гайок ходімо,
танок там заведімо,
і пісеньку співаймо,
і весну закликаймо!

ма
ба
га
лі
й – ка

га
бу
ки
па
йо – к

СКОРОМОВКА

Летіла сойка
та попід небесо́нька,
та сіла сойка на со́сноньку.

БАЙКА

Розкажу вам байку
про ворону-незнайку.
У вирій не літала,
рідний край не покидала,
але й удома
не багато вміла:
упіймала сиру скибку,
та й ту загубила.
Ай-ай-ай!
Ой-ой-ой!

рій
крій
ви́крій

рий
крий
відкри́й

най
знай
пізна́й

ҐОҐОЛЬ-МОҐОЛЬ

Ґоґоль-моґоль — ґоль-ґоль-ґоль! —
на сніданок пив король.
В королеви свій напі́й —
сік із аґрусу терпкий.
Молоко ви, дітки, пийте,
виростайте і радійте!

СЛУХАЙ, МІЙ МАЛИЙ!

— Слухай, друже мій малий! —
мовив мені котик мій. —
Все на світі ти умій,
все обдумай, зрозумій,
пізнавай, оберігай
рідний дім і рідний край.
— Милий котику, давай —
ти мені допомагай!
Сторінки́ хвостом гортай —
тайни світу відкривай!
Може, сходимо в музей, —
у казковий світ ідей?

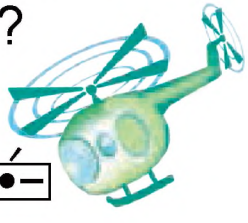

А О У І И Е ь

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й

Чч

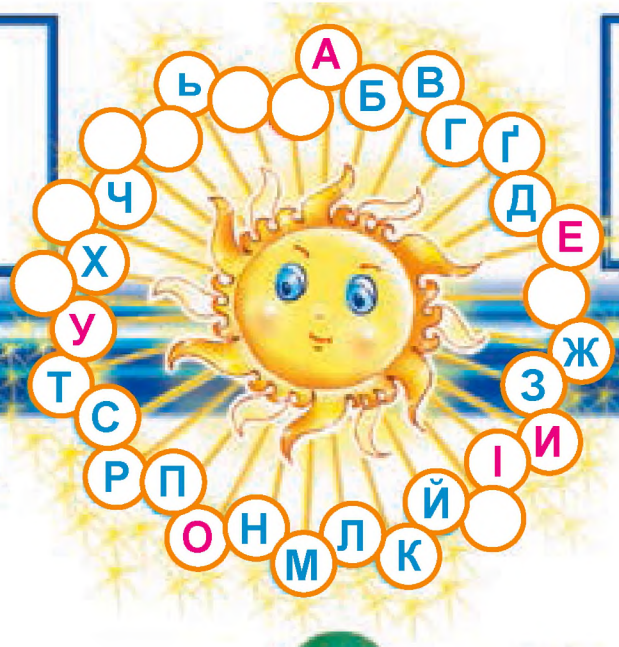

Чи?
Чим?
Чом?

Ач!
Ич!
Бач!
Чхи!
Апчхи!

кво сві рі ка

сини

ні пі

суни

гре

стрі

до

вводи

бо

крини ка

Ч

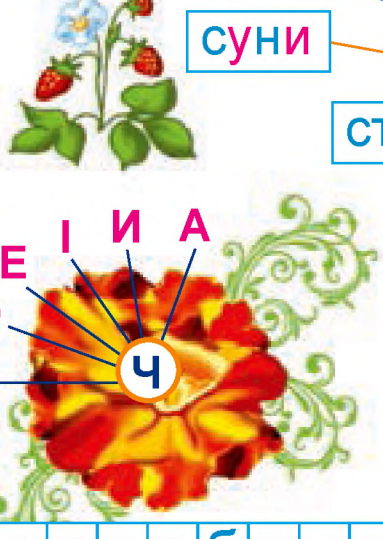

ч а й

ч о р н о б р и в е ь

п е ч и в о

ча		ач		ача	кача́н
чо		оч		очо	огіро́чок
чі		іч		іче	рі́чечка
чи		ич		иче	ли́ченько
че		еч		чеч	чечі́тка

ЧАРІВНИЙ ЧОБОТАР

Чарівни́й чоботар
почала́пав на базар.
Черевички продавав,
огірочки купував.

СКОРОМОВКА

Чобота́р чо́боти перечобота́рив.

сонечко
пічка
свічка
часник
пече

водичка
річка
потічок
час
тече

ЧОМУ?

Чому часник мене пече?
Чому вода завжди тече?
Чому так темно уночі?
Чому солодкі калачі?

УНОЧІ

Хто не спить вночі?
Сови і сичі.
— Ух-ух-ух! — кричать сичі:
— Хто спече нам калачі?

СКОРОМОВКИ

- Чомусики чомукали, чомкали, чоломкались.
- Печу́, печу́ калачі у печі.

рак — рачок
гак — гачок
жук — жучок
павук — павучок

ріка — річка
рука — ручка
курка — курочка
книжка — книжечка

АННИЧКА НЕВЕЛИЧКА

Анничка невеличка:
чорні брови, біле личко,
гарні ручки-трудівнички,
карі о́ченьки в Аннички.

СКОРОМОВКА

Остапчик у чималих черевиках
річку перечимчикував.

А О У І И Е ь

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч

Цц

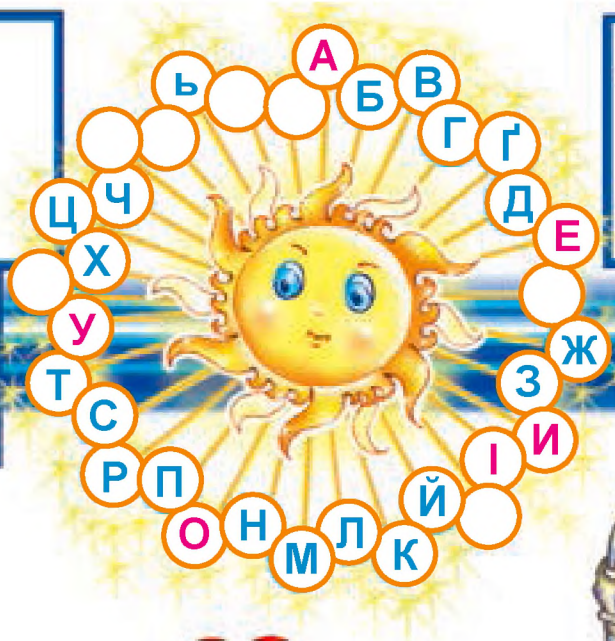

це — оце
ці — оці

с е р ц е

в і д е р ц е

г о р о б ц і

Ціп-ціп-ціп!
Ців-ців-ців!

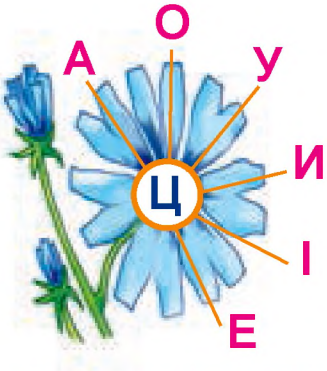

ц и к о р і й

ЦОКИ-ЦОК

Цоки-цок! — так цокав коник.
Цок-цок-цок! — іде годинник.
А у мене коло вуха
цокотіла вперта муха.
Ми заци́тькали на муху:
— Цить, замовкни, цокотухо!

цап
цар
царі́вна

цирк
цинк
цитри́на

цвіт
цвіркýн
ціпóк

цýкор
цукéрка
цурпáлок

син
дрібн
полун
рукав
— иці

пл
пал
абз
матр
— ац

тан
пал
знав
молод
— ець

Ось це — китиці суниці
на кициній полиці.
Буде в киці смачний чай.

ОЛІВЦІ

Гриць тримав у руці
кольорові олівці:
це Грицеві на іменини
подарувала тітка Ніна.
А ці цукерки і цитрини —
дарунок від сестри Ірини.

ХТО ЦЕ?

Це — горобці: «Цiв-цiв-цiв!»
Ви впізнали горобців?
Стрибуни і співці —
горобці-молодці!

ЦУЦИК У ЦИРКУ

Малий цуцик забрів у цирк. У цирку було цікаво.

Коні цокотіли копитами. Цибатій чаплі причепили до ноги возика, і вона возила його по колу. За це чаплі дали цукерку.

ЦАП ТА ЛИС

Народна байка

Іде Цап мимо криниці. А там у воду впав Лис.

— Цапе, ходи попити водиці! — гукнув Лис із криниці.

— А вода смачна? — спитав Цап.

— І холодна, і смачна! — каже Лис.

А сам уже зубами цокоти́ть від холоду.

От Цап розігнавсь, скочив — і опинивсь у криниці. А вода холодна!

Хитрий Лис вискочив Цапові на роги та й виліз із криниці.

— Цапе, чи смачна у криниці вода? — гукнув Лис до Цапа згори.

Цап нічого не сказав.

Увечері женці вертали додому з роботи і побачили в криниці Цапа. Вони його звільнили.

Тепер Цап не вірить Лисові.

А О У І И Е Ь

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц

Яя

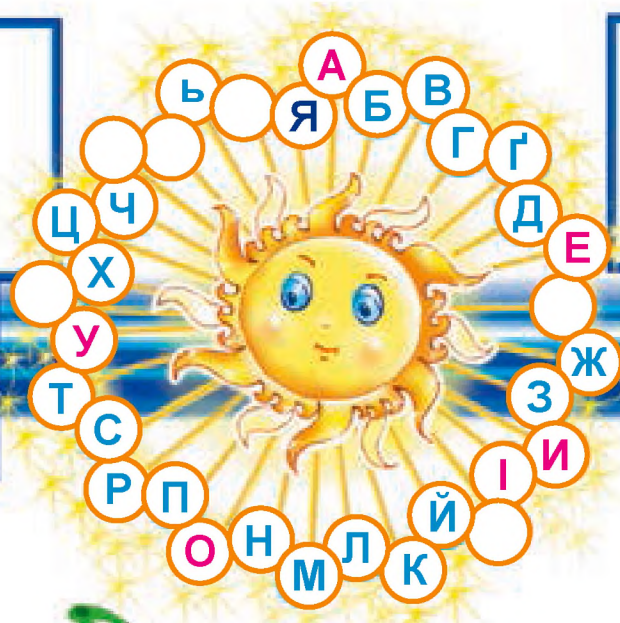

Ай!
Я!
А-я-я!
А-я-яй!

я г о д и

я й ц е

Як?
Які?
Яка?
Яке?
Який?

я л и н к а

л я л ь к а

ПІСЕНЬКА МОЯ

Мамі пісенька моя!
Мама сонечком сія, —
мамі я пісні складала
і весело заспівала:
— Ля-ля-ля-ля-ля!
Лялі пісеньку складу,
тихо спатоньки вкладу.
Ляля слухала, не спала
і тихесенько співала:
— Ля-ля-ля-ля-ля!

Ліля Леля Лелія Лілія Лідія
Надія Марія Ярина
Ярослав Яромир Яків

ЯК МЕНЕ ЗВАТИ?

Я зову́ себе «Я»,
а сестричка моя
каже: «Братику мій!»
Мама кличе: «Синочку!»
Тато зве: «Васильо́чку!»
Котик зве мене: «Няв!»
Песик кличе: «Гав-гав!»
А обідати сідати —
то не треба мене зва́ти:
я сам прийду!

СКОРОМОВКА

Киця-миця на лавці сиділа,
свій обі́дець гляді́ла.

ЧАРІВНІ ОКУЛЯРИ

Я все хочу знати.
Як говорять риби в моря́х?
Як народився світ?
Який у сонечка дім?
Яка в нього матінка?

Моя бабуся каже:
— Одягни чарівні окуляри.
А де ті окуляри взяти?
Бабуся не сказала.
Скажіть ви, малята!

СКОРОМОВКА

«Я» та «Я» — хвалився я,
поки не перехвалився.

ЯБЛУКО В САДУ

Випали сніги.

Дерева стоять без листя і без плодів. А на яблуні висить одне яблуко, яке не побоялося снігу.

Гудуть вітри, гнуть голе гілля до землі. А яблуко не хоче падати. Воно, як і я, хоче зустріти сонячну весну.

МІЙ САД

Я садив із татом сад. У нас чудовий ягідник, а плодових дерев не було. Тож ми з татом придбали саджанці і посадили ряд слив, абрикосів та молоденьких яблунь.

А біля дороги поса́димо ясена, явора та ялину.

! НАРОДНА МУДРІСТЬ

Яблуко від яблуні далеко не впаде́.

А О У І И Е ь Я

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц

Шш

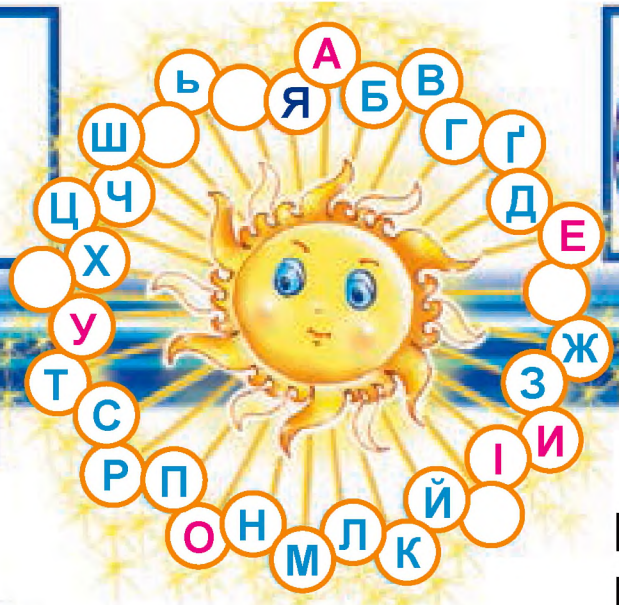

Ш-ш-ш!
Ша-ша!
Шу-шу!

ш у б а

ШАПКА

ш а а

В школу шпак ходив,
шапку загубив.
Йшов башта́ном,
пішки йшов,
але шапки
не знайшов.
Шкода шапки і шпака!
Лиш одна була така!
Мерзнуть вушка
в шпаченяти,
та у нього добра мати.
Знов шпачиха
шапку зшила
і шпакові чуб накрила.

ш и п ш и н а

ша		аш		аша	ка́ша
шо		ош		ошо	горо́шок
шу		уш		уша	душа́
ші		іш		іше	міше́нь
ши		иш		иши	ви́шивка

ЗАШУМІЛИ ЛІСИ

Зашуміли ліси. Кучеряві шуми в білих шубах розхитали дерева: «Шу-шу!» А потім настала тиша.

Поміж деревами видно червоні ягоди шипшини і калини. Пташка́м вони дуже смачні. Солодші за мед і шоколад. Цим ягодам від пташо́к велика шана.

СКОРОМОВКА

Шум шумові нашумував.

ШПАКІВНЯ

Узимку ми з братом добре потрудилися. В нас вийшла хороша шпаківня: з віконечком, дверима, да́хом.

Ми стали чекати, коли прилетять шпаки.

Одного дня за вікном почулися веселі пташині голоси. Це прилетіли шпаки. Вони почали швиденько мостити гніздечко в нашій шпаківні. Ми дуже зраділи.

ПРИЛЕТІЛА ЛАСТІВОЧКА

Прилетіла ла́стівочка у наш двір. Прилетіла і вісточку принесла́:

— Весна прийшла!

Вийшли з хати матінка з татом, сестричка з братом. Наси́пали пташині пшона. А вона пшонця не схотіла — у небі ширя́ла, весь світ звеселяла:

— Весна прийшла! Весна прийшла!

ЛИСИЧКА І ЖУРАВЕЛЬ

Народна казка

Прийшла весна. У комиша́х біля річки поселився Журавель. Зустрів він якось Лисичку.

Розговорилися, подружилися.

Кличе Лисичка Журавля до себе в гості на обід. От зварила вона кашу, розмазала по тарілочці. Сама язичко́м лизь та лизь! А Журавель стукав, стукав дзьобом по тарілці — нічого не може вхопити.

Так і пішов додому голодний.

А далі кличе Журавель Лисичку в гості. Наварив картопельки, бурячків — усього-всього, і склав у високий глечик. Сам дзьобом помаленьку страву витягав — і пообідав добре. А Лисичка не змогла голову в глечик засунути і пішла додому голодна.

З того часу Лисичка і Журавель не ходять одне до одного в гості.

А О У І И Е ь Я

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш

Щщ

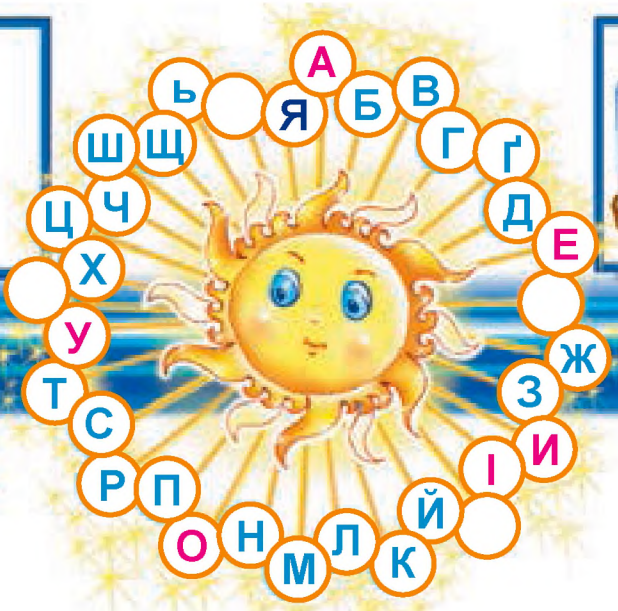

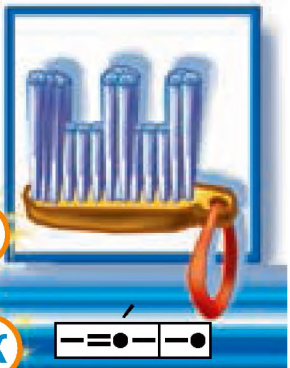

що
щоб
щóби
щось

нáщо
ніщó
навíщо
нізáщо

дощ
плащ
хрущ
хвощ

щавéль
щабéль
щóгла
щúглик

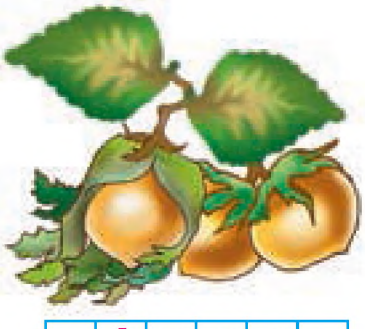

л і щ и н а

щ і т к а

щ у к а

щ а в е л ь

ЩУКА

— Що-що-що? —
тріскоче щука,
та не чути
нам ні звуку,
бо всі щучині слова
у собі вода хова.

щем щі́тка ха́ща щі́льно
ща́стя щі́чка при́горща щіли́на

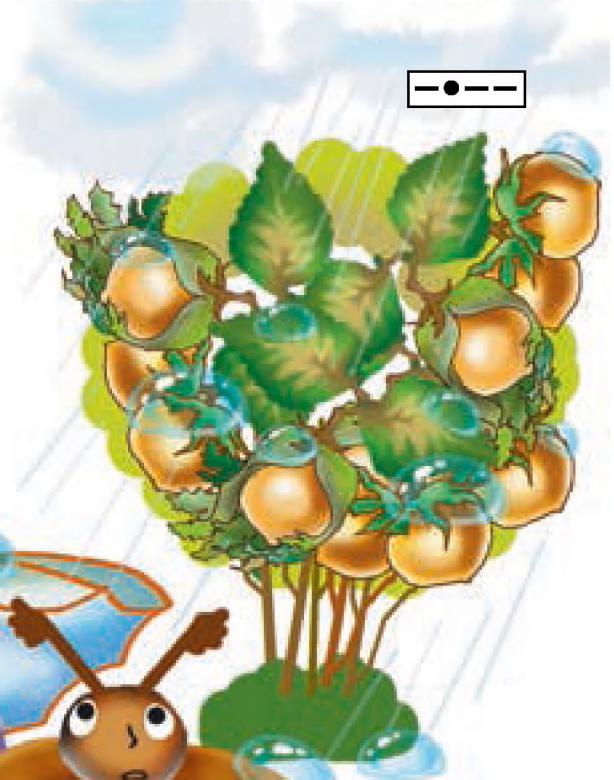

ДОЩИК

Дощик з неба накрапа́в,
щедро ха́щі поливав:
кущ терни́ни і ліщини,
глоду кущ і кущ ожини.

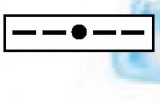

Заблищали у дощах
мокрі крильця на хрущах.
Хвощ, щаве́ль дощу раділи,
бо в дощу багато сили.
Каже баба до дощу:
— Я борщем тебе вгощу!

ЩАСТЯ

Його ніхто не бачив. Але воно кожному потрібне.
Щастя — це усмішка в тебе на личку.
Це голос мами. Це гарні слова.
Це коли тобі добре і радісно.
Щастя — як білий котик.
Як добрий сон.
Що ще?

СКОРОМОВКА

Щедрі́вочка щедрувала,
щедро щастя дарувала.

ЩОДЕННИК

У мене свій щоденник — особливий. Щодня я пишу в ньому найкращі, щасливі слова: мама, тато, радість, щедрість, удача, друзі.

Я щиро хочу, щоби ці слова приносили кожному щастя. І мені також. Бо щасливі слова — ніби квітучі кущики або дерева. Вони можуть дарувати щедрі дари тому, хто хоче бути щасливим.

ЩО ТАКЕ БАТЬКІВЩИНА?

Питала в мами дитина:
— Що таке Батьківщина?
— Це мама і тато,
і рідна хата,
і в полі стежина,
і в небі пташина —
твоя Батьківщина.

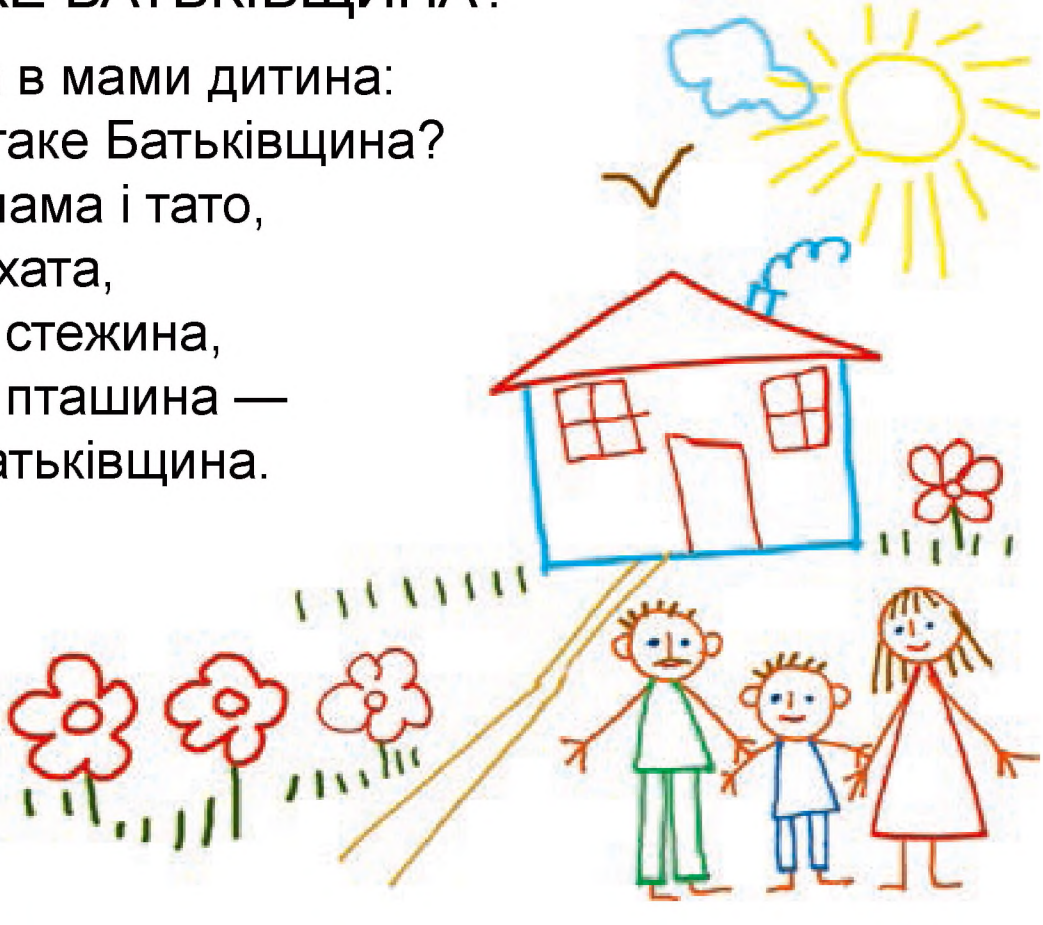

А О У І И Е ь Я

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш Щ

Юю

конюшина

тюльпан

юна́к люди плю́скіт ключ
юро́к люкс всю́ди колю́чка

ЮШКА

Юрко́ рибки наловив,
Юхим юшки наварив.
Юшка весело кипіла:
буль-буль-булі! —
булькотіла.

СКОРОМОВКА

Біг бігом Юра, та впав у баюру.

Юлій
Юрій
Юхим

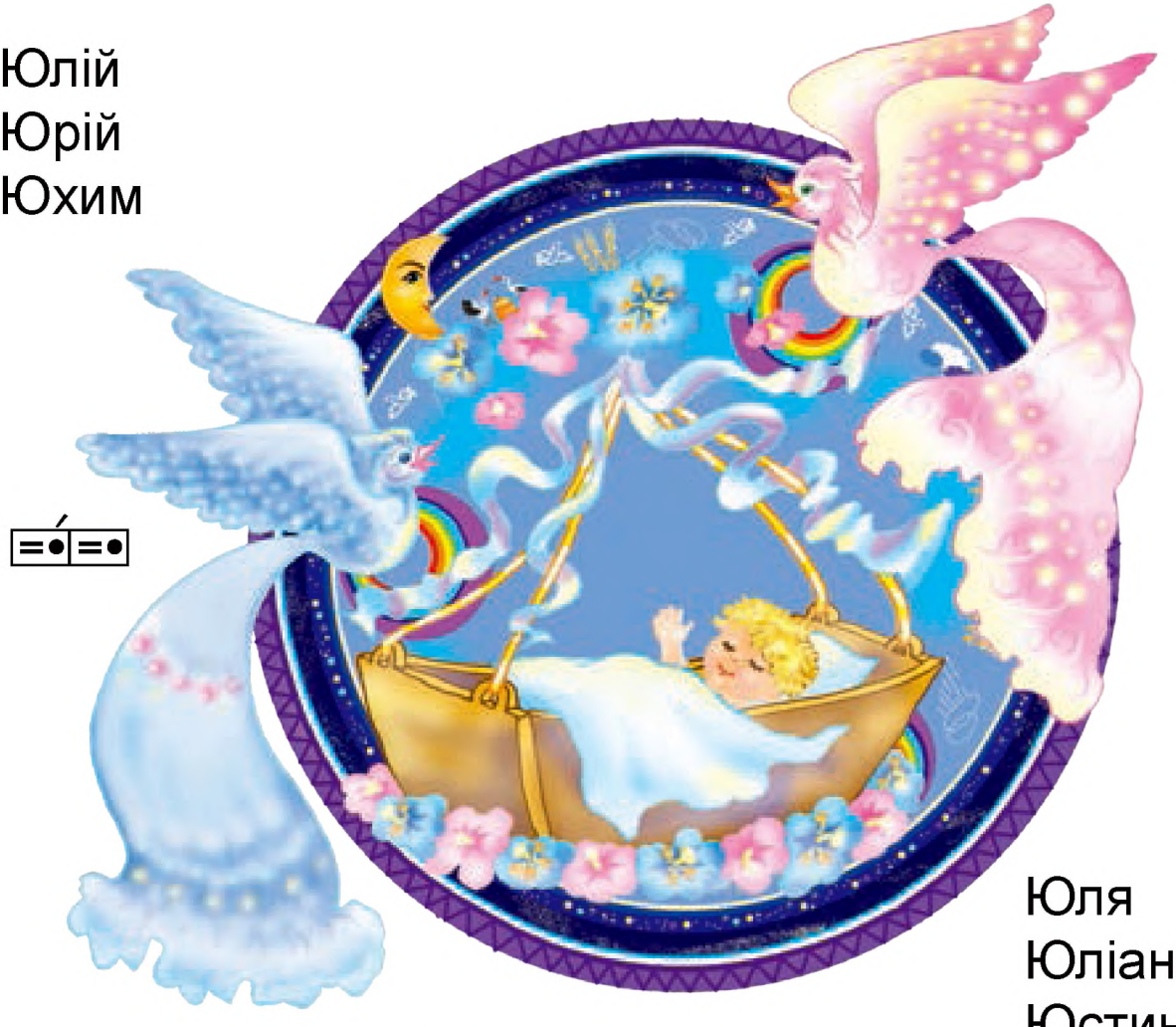

Юля
Юліана
Юстина

ЛЮЛІ

Ой ну, люлі, люлі,
налетіли гулі.
Стали люлю колисати
і дитину присипляти.
Спи, Юрасю, — лю-лю-лю!
Я Юрасика люблю.
Люблять тебе мама й татко —
спи, малесеньке дитятко.
Я Юрася присипляю
і поволі засинаю.

ЗАКЛИЧКА

Весну́ закликаю
з веселого краю:
я тобі, ве́снонько,
віночки звиваю,
я тобі, веснонько,
пісеньку співаю —
я тебе чекаю!

ЧАРІВНЕ ЛЮСТЕРКО

Я візьму свій етюдник, тюбики з яскравими барвами і намалюю собі чарівне́ люстерко. Створю́ його таким, щоби в ньому оживали любі серцю картини. І коли задивлю́ся в люстерко, мені буде радісно.

Ось я малюю в люстерку тюльпана серед зеленого розмаю. Я знаю: зараз трохи посплю, а вранці погляну в люстерко — і впізнаю свою улюблену квітку. Мого тюльпана навіть можна буде понюхати. І він уже ніколи не відцвіте.

Я ЛЮБЛЮ

Я люблю матусю мою,
мого тата, сестричку мою,
я люблю мою любу бабусю,
і чудові казки, і цікаві книжки,
і все, що я вдома роблю, —
я люблю!

ЧИТАЮ КАЗКИ

Я читаю захоплюючі казки про богатирі́в — сміливих юнаків, які у чесному бою́ перемагали змія. Я не просто читаю, а розмірковую про те, як стати сильним і відважним.

Знаю, що герой силою не хва́литься, а людям добро робить. І за цю мужність та добре серце життя може перетворити простого хлопця на лицаря, принца або короля.

Я не знаю, чи хочу бути королем, але добре розумію, що найкраще в житті бути самим собою.

? Чи любиш ти казки? Які?

А О У І И Е ь Я Ю

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш Щ

Єє

Ей!
Є!
Е-є-єй!

заєць

моє́	моє́му	по-мо́єму	си́нє
твоє́	твоє́му	по-тво́єму	лі́тнє
своє́	своє́му	по-сво́єму	жи́тнє

Я Є ЦЕ!

— Я є це! — яйце сказало
і малим курчатком стало.

— А хто я є? —
хтось питає.
Чи той хтось
себе не знає?

Євро́па є́гер вольє́р браконьє́р

ЄНОТ

Ніхто не бачив з нас єнота,
але побачити охота!
Ми намалюємо єнота
в городі нашім коло плоту.

ЗАГАДКИ

***

—Тьох-тьох-тьох! —
Не співає він удвох.
Він завжди один співає,
бо найкращий голос має!
В рідну зе́мленьку вертає,
весну́ красну зустрічає.

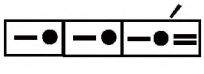

***

Летить — виє,
сяде — землю риє.

***

Гарно кує,
власних гнізд
не звиває.

ЧОГО НА СВІТІ НЕ БУВАЄ?

Чого на світі не буває?
Що риба в озері співає!
І вовк вареників не ліпить,
і сонечко вночі не світить!
А хто із вас, малята, знає,
чого ще в світі не буває?

Хто знає, вміє, розуміє,
той всім на світі володіє,
тому тепліше сонце гріє,
тому уся земля радіє.
Бо як такому не радіти,
хто хоче думати й творити!

Є У МЕНЕ ВСЕ МОЄ

Є у мене все моє:
моє сонечко встає —
і промінчик подає.
А водичка вранці ллється,
мов до мене так сміється.
Миє ручки, миє ротик,
очки, вушка і животик.
Все моє живе для мене:
квітка, листячко зелене.
— Я люблю тебе, Євгене! —
каже все моє до мене.

ВІРШИК ПРО РАНОК

Зорі в небі світять,
ясно так горять.
Скоро день засяє —
треба нам вставать!

Я іду до школи —
я школярик вже!
Сонечко яскраве
день нам береже.

А О У І И Е ь Я Ю Є

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш Щ

Ї ї

=•|—•´—

ЇЙ — ЇЇ
ТІЙ — ТІЄЇ
ВСІЙ — ВСІЄЇ

н а п о ї

ї ж а к ї ж а п о ї з д

ВЕСНЯНКА

— Соловеєчку, пташко,
чом ти рано з вирію вилітав?
Ще по горах сніженьки лежать,
по долинах криженьки стоять.
— А я тії сніженьки
крильцями розмету,
а я тії криженьки
ніжками потопчу!

УКРАЇНА

В моїм серденьку є маленька Україна:
мої рідненькі братик, мама й тато.
Їх я люблю, вони — моя родина,
у їх любові буду я зростати.

І виростуть зі мною всі гаї,
всі соловейки, квіти розмаїті.
І виросте найкраща із країн —
моя Вкраїна — наймиліша в світі!

ЗАЄЦЬ ТА ЇЖАК

Народна байка

Якось зустрів Заєць Їжака на полі та став із нього насміхатися:

— У тебе, Їжаче, ніжки короткі! Ти бігати не вмієш! Ось я — ніхто мене не наздожене!

— Невже? — каже Їжак. — А давай побігаємо наввипередки: хто кого пережене!

— Давай! — сміється Заєць. — Станемо обидвоє на краю поля. Я подам знак — та й побіжимо. Хто перший добіжить до другого краю поля — той і переміг.

— Добре, — каже Їжак. — Тільки я спершу пообідаю.

Їжак пішов додому і сказав своїй Їжачисі, аби стала на другому кінці поля. Як прибіжить Заєць — нехай скаже: «А я вже тут!»

Побігли. Добіг Заєць до кінця поля, а Їжачиха йому: «А я вже тут!»

Бігав Заєць, поки не втомився й не сів. Визнав він, що Їжак прудкіший.

Так хвалькам і треба, аби своїми вміннями та силою не вихвалялися.

А О У І И Е ь Я Ю Є Ї

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш Щ

Фф

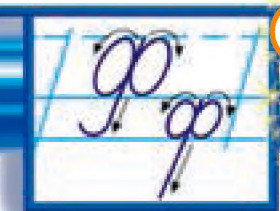

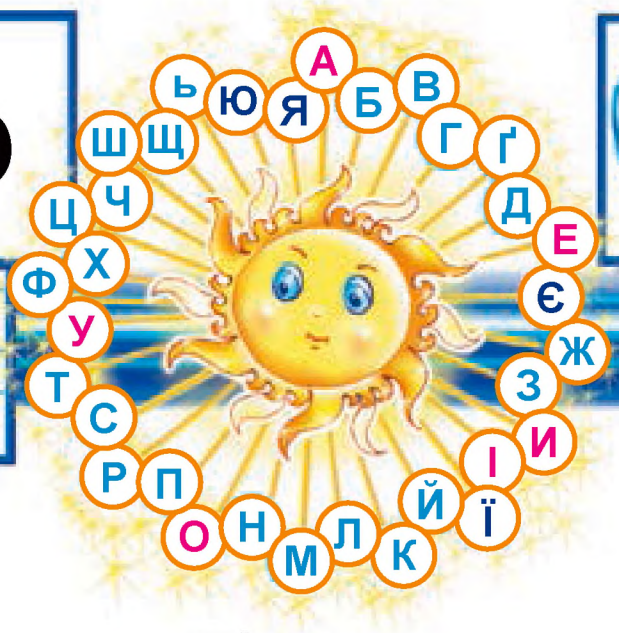

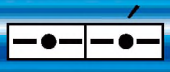

фа́ра
фата́

фа́рба
форте́ця

фрак
фрукт

світлофор

фонтан

фіалка

телефон

фотоапарат

фо́рма
фе́рма
фі́рма
фі́нік

факі́р
фі́кус
фо́кус
фо́то

фут
футбо́л
фіна́л
фі́ніш

фанфа́ри
фа́рфор
фа́ктор
феєрве́рк

ФАЗАН-ФАНТАЗЕР

Фазан на асфальті дрохву малював,
та фарби фазан дорогої не мав.
Узяв фіалкове чорнило фазан —
дрохві малював фіалковий жупан.

І шарф фіалковий,
і туфлі, і кофту —
та дощ перебив
фазанову роботу.

СКОРОМОВКА

Фазан та фламінго фільм фільмували.

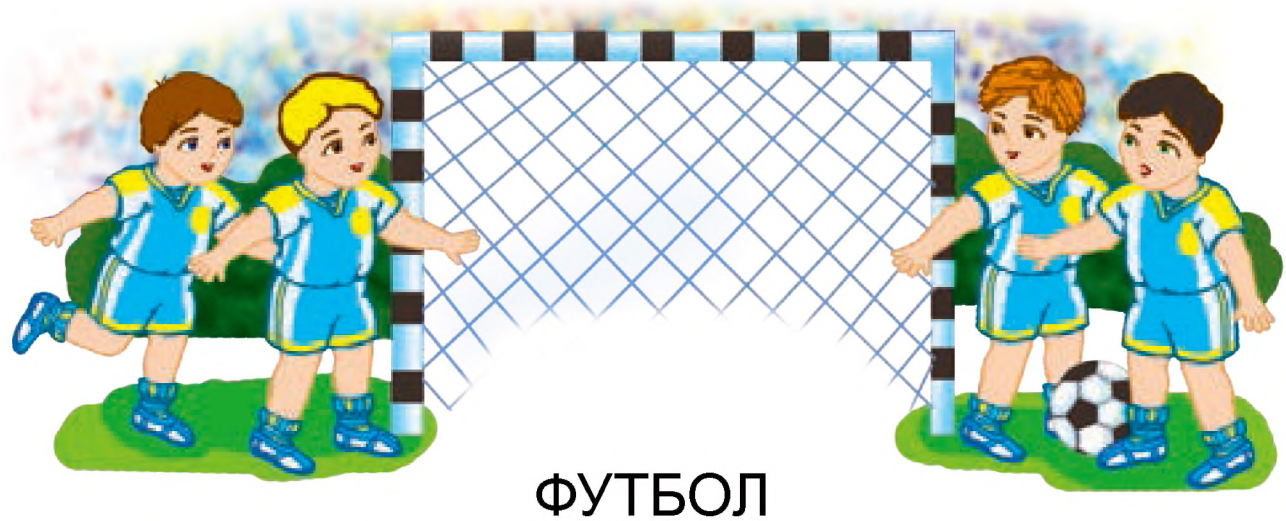

ФУТБОЛ

Ми на стадіоні грали у футбол. Нас фотографували у фірмових футболках. Це був фурор!

У фіналі нам подарували фотоапарати. Про нас зробили фільм. Фантастично!

? Що ти знаєш про футбол?
Кого з українських футболістів визнали найкращим?

ЗАЦВІЛИ ФІАЛКИ В ЛІСІ

Зацвіли фіалки в лісі
та медунки фіалкові.
І гніздечко на горісі
звили пташки чорноброві.
— Фіть-фіть-фіть! —
вони співали,
ліс піснями звеселяли.

ПРОФЕСІЇ

учитель
кухар
гончар
музикант

кравець
вівчар

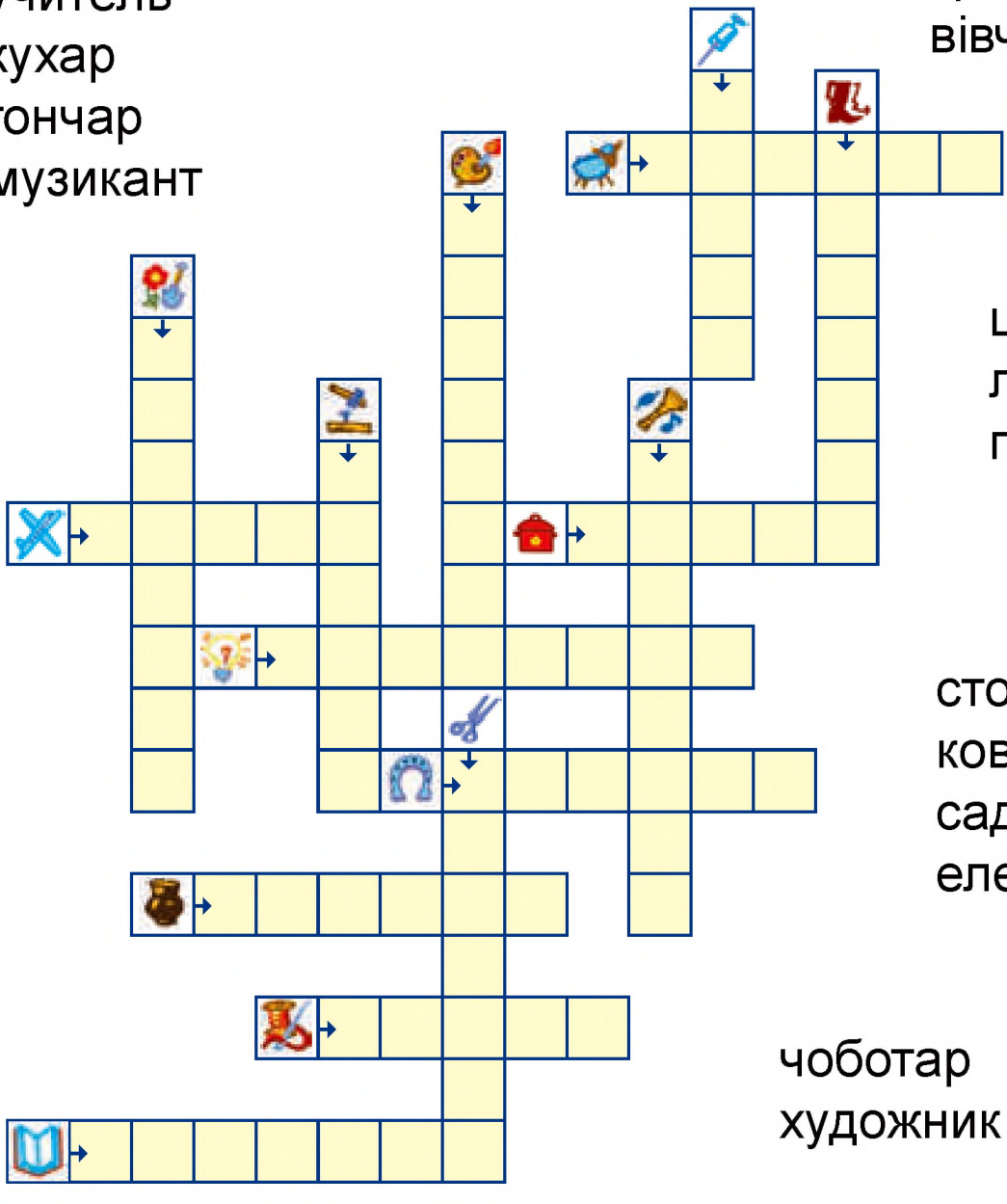

швець
лікар
пілот

столяр
коваль
садівник
електрик

чоботар
художник

? Які ще професії тобі відомі?
А ким ти мрієш бути?

А О У І И Е ь Я Ю Є Ї

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш Щ Ф

’
АПОСТРОФ

Апостроф між буквами ходить
і букви чемненько розводить:
— Ти — зліва, ти — справа ставай у рядок,
хай правильно мовить слова язичок!

РОЗПУСТИЛА ПТИЦЯ ПІР’Я

Розпустила птиця пір’я —
летить хмара із загір’я
та на бабине подвір’я.
Вже громи веселі б’ють,
вже веселки воду п’ють.
Ми, дівчата, вибігаймо,
руту-м’яту позбираймо,
м’ячик в дощику скупаймо!

* * *

Ластівочка в небі в’ється,
а веселка воду п’є —
свято в серденьку, на лицях,
бо день ясний настає!

МОЯ СІМ’Я

Це — моя сім’я:
мама, тато, я,
і мій старший брат Павлусь,
і бабуся, і дідусь.
Сонце в небі нам сія —
бо щаслива в нас сім’я!

Я ГОВОРЮ ПО-УКРАЇНСЬКИ

Співаю я по-українськи.
А як виспівують гаї?
Чи у пташок слова свої?
Чи має квітка свою пісню?

Я говорю́ по-українськи,
бо мова — серденько моє:
своє гніздечко в ньому в’є
ласкава мова материнська.

ЗАГАДКА

Хто співає всіма мовами?

А О У І И Е ь ’ Я Ю Є Ї

М Л Н В Б П Д Т Р Г К Х С З Ж Ґ Й Ч Ц Ш Щ Ф

РАНОК

Світає. Жайвір злітає в небо і своєю піснею вітає сонце. Піднімають сонні голівки квіти у полі. Роса світиться всіма кольорами райдуги.

Усе на світі — від сонця. Його тепло дарує життя квітам і деревам, пташкам і звірятам. Сонце заглядає у моє віконце і будить мене.

Сонечко, ти — матінка світу!

Матінко, ти — моє сонечко!

Я біжу вмиватися. Водичка лоскоче лице.

Набираю кухлик водички і поливаю свої кімнатні рослинки. Квіти на грядці поливає роса.

Вибігаю на вулицю. Золоте сонце хлюпочеться в синьому озеречку. А я знаю, що на нашому українському прапорі такі ж кольори. І коли я змішую їх на папері, виходить зелений колір.

Колір життя і веселого весняного ранку!

? Хто розповідає про свій ранок?
Який настрій в оповідача?
Чи подобається тобі вставати вранці?

ДОБРОГО РАНКУ!

Доброго ранку, сонечко!
Доброго ранку, донечко!
Доброго ранку, татусю й матусю!
Доброго ранку, всі мої друзі!
Доброго ранку, вчителько мила, —
в слові вітання є радості сила!
З доброго ранку
наш день починається,
в доброму слові
все добре
збувається!

Я ІДУ ДО ШКОЛИ

Я до школи поспішаю,
все довкола розглядаю:
як пливуть хмарки перисті,
як роса блищить на листі,
як маленький білий котик
умиває вранці ротик,
як біжать автомобілі,
як цвітуть ромашки білі...
Я веселу вдачу маю:
всім-усім добра бажаю!

? Розкажи, на що ти звертаєш увагу дорогою до школи.

ЗАКЛИЧКА ДО СОНЕЧКА

Вийди, вийди, сонечко,
на дідове полечко,
на бабине зіллячко,
на наше подвір'ячко!
Тут дітки граються,
тебе дожидаються!

? Чи знаєш ти інші заклички? Розкажи.

✷ Допиши віршик.

НАШЕ СОНЕЧКО

Сонечко в світі одне,
любить усіх і голубить.
Рідна матуся ...
так, як і сонечко, ...

? Яке наше сонечко?
Кого ми називаємо сонечком?
Для кого ми хочемо бути сонечками?

ВЕСНА

Надво́рі весна.

Першими навесні з'являються білі підсніжники. За ними зацвітають жовті квіточки мати-й-мачухи, рожевий ряст і медунка, сонячний первоцвіт. Пізніше ліси заквітчаються ніжними фіалками та ліловими дзвониками сон-трави.

Дерева тільки пробудилися, а квіти вже звеселили землю.

У лісах зацвітає терен. За ним цвітуть вишні та сливи. А пізніше — яблуні та груші, глід і калина.

Стоїть земля у цвіту, як наречена сонця, котре на золотому коні облітає світ.

А в травні земля щедро зазеленіє травою. На гілках дерев забринять ніжні зелені листочки.

Це святий Юрій золотими ключами відмикає літо! А літо подарує землі ягоди і плоди, щедрий та багатий урожай.

? Які квіти зацвітають навесні?
Про які дерева і кущі згадується в тексті?

ВЕСЕЛКА

Вже веселка в небі грає,
світ у барви одягає:
синій, жовтий і зелений —
це весна іде до мене!
А за нею — тепле літо,
всіма барвами сповите.
А в оранжево-червонім
осінь всядеться на троні.
А зима в блакитну шубу
загортає землю любу,
щоб землиця відпочила,
сил набралася, зміцніла,
у фіолетовому сні
посміхнулася весні.

ДЕНЬ

Весняний день — мов добрий білий котик. Пташки співають, мостять гніздечка.

У полі зеленіють жито і пшениця. На луках цвітуть квіти, бринять бджілки та джмелі. Барвистими крильцями звеселяють луг метелики. Усі радіють теплому дневі: і люди, і тварини, і рослини.

А день собі дрімає в холодочку, як білий котик. Він теж радіє: і ясному сонечку, і ласкавому вітерцю, і погідному дощику.

? Із ким порівнює весняний день автор тексту?
А яким ти уявляєш собі весняний день?

✷ Склади коротку розповідь про найцікавіший день у твоєму житті.

ВЕЧІР

Утомилося сонечко.

Схилило свою золоту голівку за горою. Закривають пелюстки́ квіти.

Замовкають птахи. Усе затихає.

Люди завершують роботу. Дітки вкладаються спати. Небо ще червоніє від прощальної усмішки сонечка, але невидимі сонки вже літають під вікнами і розносять сни.

Спочиває сонечко — і весь світ спочиває.

Я люблю увечері слухати казки. Моя бабуся їх дуже гарно розповідає. А коли бабусенька втомиться мене присипляти, я розповідаю їй власні казки. Їх дуже легко придумувати. Треба тільки почати. А казка сама мовиться, наче з чарівного рукава вилітає.

✷ Давай спробуємо! Я починаю казку, а ти продовжуй!

КАЗКА ПРО ХЛОПЧИКА

Був собі на світі хлопчик. Він дуже любив вигадки і хотів потрапити в казку. Одного разу...

НІЧ

Усі на світі кольори — від сонечка. Це його промінчики роблять дерева і трави зеленими, а квіти — червоними, синіми, рожевими і жовтими.

Уночі всі кольори наче зникають. На чорному небі яскраво спалахують зірочки. А за ними випливає місяць.

Де живе місяць? Чи не там, де й сонечко? Удень він спить, а сонечко трудиться. А вночі місяць сторожи́ть сонну землю. І ще світить тим птахам, котрі́ трудяться саме вночі. Бо одні пташки засинають після клопіткого дня, а інші вдень сплять.

Чи знаєш ти таких пташок? Хто вночі літає і голосно ухкає? Так, це сови і сичі. Вони добре бачать тільки в цю пору доби.

А ще вночі люблять гуляти коти.

У той час нам сняться чудові сни. Уві сні діти ростуть.

КОЛИСКОВА

Люлі, люлі, дитиночко,
спить у лузі пташиночка,
сплять звірята, сонце спить,
день лягає відпочить.
І ти будеш гарно спати,
здоровенька виростати!

А-А, ЛЮЛІ-ЛЮЛІ

А-а, люлі-люлі,
налетіли гулі,
сіли на воротях
в червоних чоботях.
А ворітця —
скрип-скрип...
Мій синочок
спить, спить.

ЗАГАДКА

Зоря-зірниця, красна дівиця,
по небу гуляла, плакала-ридала,
діамантовий перстень загубила.
Місяць бачив — не підняв.
Сонце встало — і забрало.

✷ Придумай свою колискову для братика чи сестрички.

МОВА МОЯ

Мова моя — це я:
мій смуток і радість моя,
моя колискова і казка,
матусина добра підказка,
це все, чим живу і радію,
усе, що люблю, що умію!

✷ Давай спробуємо разом скласти вірш про мову. Напиши свої думки за першими літерами в рядочках. Такий вірш називається АКРОВІРШ.

М _____
О _____
В _____
А _____

ПРИСЛІВ'Я

Мова — душа народу.

ЗАГАДКА

Тепленьке,
золотеньке,
усім любе́ньке!

ЛІТО

Ах, яке красиве літо —
із барвінку й сонця звите,
просто рай для діточок,
і пташок, і квіточок!
Будем літові радіти
і цвісти собі, мов квіти!

КУРОЧКА РЯБА

Українська народна казка

Були собі дід та баба, і була у них курочка ряба. Знесла вона їм яєчко. От дід бив — не розбив, баба била — не розбила. А маленька мишка хвостиком зачепила, яєчко покотилось — і розбилось.

Дід плаче, баба плаче, а курочка кудкудаче:

— Не плач, діду, не плач, бабо! Знесу я вам яєчко не просте — а золоте!

От вам казка, а мені — бубликів в'язка!

ЗАГАДКИ

Бари́лечко без обручі́в, без дна,
а в нім два сорти вина. (Яйце)

Хто двічі народжується? (Птах)

КОЛОБОК

Українська народна казка

Жили собі дід та баба, та дожили́сь до того, що і хліба в них не стало.

От дід і каже:

— Бабусю! Піди у хижку, назмітай у засіку борошéнця та спечи колобок!

Баба так і зробила: спекла колобок та поклала на вікні, щоб вистиг. А він з вікна — та на призьбу, а з призьби — на землю та й побіг собі дорогою.

Біжить та біжить, а назустріч йому зайчик.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, зайчику, я тобі пісеньку заспіваю!

— Ану, заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда утік —
то й від тебе втечу!

Та й побіг. Коли це зустрічає його вовк.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісеньку заспіваю!

— Заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда утік —
то й від тебе втечу!

От утік він від во́вка. Коли це іде дорогою ведмідь. Побачив колобка та й каже:

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, ведмедику, я тобі пісеньку заспіваю!

— Ану, заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда утік —
то й від тебе втечу!

Та й побіг. Коли це зустрічає його лисиця.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісеньку заспіваю!

— Заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда утік —
то й від тебе втечу!

А хитра лисичка й каже:

— Ох і гарна ж пісня! Заспівай ще раз! Тільки сядь мені на язичок, щоб чутніше було!

От колобок стрибнув лисичці на язичок та почав співати:

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений...

А лисичка — гам! — та й з'їла колобка.

От і казочці кінець, а хто слухав — молодець.

Хи́жа, хи́жка — комора.

За́сі́к — місце, де зберігають борошно, крупу.

При́зьба — місце вздовж стін хати, схоже на лавку, де можна сидіти і грітися на сонечку.

? Хто головний герой казки? З ким він зустрічався? Проспівай пісеньку колобка. Яким був колобок? Чим закінчилася подорож колобка? Чи шкода тобі його? Чому?

КОЛОСОК

Українська народна казка

Жили́ собі двоє мишенят, Круть та Верть, і півник — Голосисте Горлечко. Мишенята було тільки й знають, що танцюють і співають. А півник удосвіта встане, всіх піснею побудить та й до роботи береться.

Ото якось знайшов він у дворі пшеничний колосок.

— Крутю, Вертю, — став він гукати,— я колосок знайшов!

Поприбігали мишенята та й кажуть:

— Коли б це його обмолотити...

— А хто молотитиме?

— Тільки не я! — каже Круть.

— Тільки не я! — гукає Верть.

От півник сам обмолотив, а мишенята далі граються.

— Треба, — кажуть до півника, — те зерно до млина везти.

— А хто повезе́?

— Тільки не я! — в один голос гукають мишенята.

Змолов півник зерно. Залишилось борошно замісити, щоб пиріжечків спекти. А обидвоє мишенят знову в один голос гукають:

— Тільки не я! — каже Круть.

— Тільки не я! — гукає Верть.

Коли ж півник спік пиріжечки — мишенята вже тут як тут. Повсідалися за столом і чекають. А він і каже їм:

— Ану, постривайте! Хто знайшов колосок, обмолотив, до млина звозив, пиріжечки спік?

— Все ти робив, — відповідають мишенята.

— А ви що робили?

Нічого казати мишенятам. Почали вони вилазити з-за столу, а півник їх і не затримує. Хто ж таких ледарів годуватиме?

? Якими словами ти опишеш поведінку мишенят? А якими словами змалюєш півника?

РУКАВИЧКА

Українська народна казка

Ішов дід лісом та загубив рукавичку. От біжить мишка, влізла в рукавичку та й сидить.

Коли це скаче жабка та й каже:

— А хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка. А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пусти і мене!

— Іди!

От біжить зайчик, побачив рукавичку.

— А хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка і жабка-скрекотушка. А ти хто?

— Зайчик-лапанчик. Пустіть і мене!

— Іди.

Надбігла лисичка:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик. А ти хто?

— Лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

От вони сидять. Біжить вовчик і питає:

— А хто, хто в рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка. А ти хто?

— Вовчик-братик. Пустіть і мене.

— Іди!

Коли це йде ведмідь, гуде і питається:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик. А ти хто?

— Ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!

— Іди!

І той уліз. Коли це біжить кабан.

— Хро-хро! Хто у цій рукавичці живе?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик, ведмідь-набрідь. А ти хто?

— Кабан-іклан. Пустіть і мене в рукавичку.

Уліз і той. Рукавичка аж тріщить.

Коли це дід огля́нувся — нема його рукавички. Послав песика, аби той її розшукав. Підбіг песик до рукавички, загавкав — усі звірі так і розбіглися!

От і казочці кінець, а хто слухав — молодець!

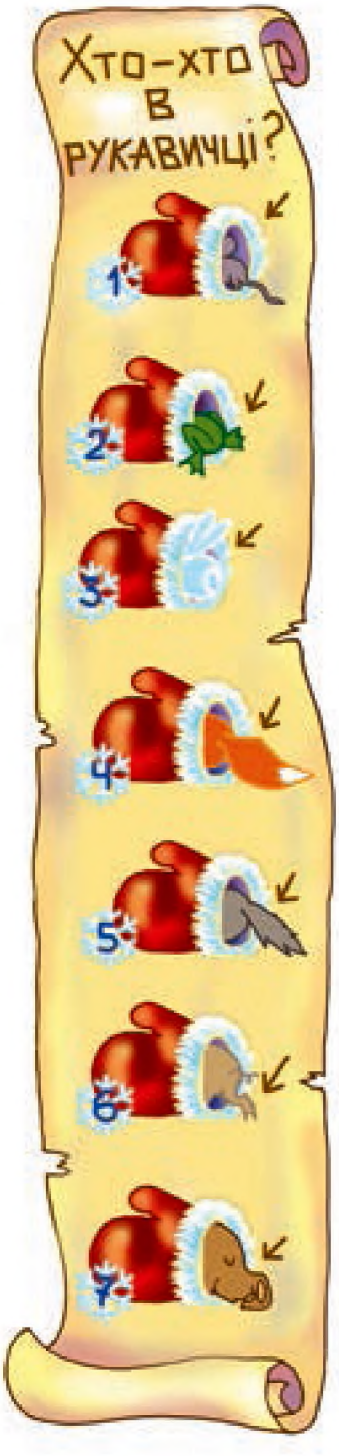

? Скільки дійових осіб у казці?

Поміркуй! Що допомогло звірятам мирно поселитися в рукавичці?

ПОЧНІМО З КІНЦЯ

Вірш-безконечник

Жили-були дід та баба,
та зварили борщику
в полив'янім горщику,
та спекли хлібця...
Почні́мо з кінця:
жили-були дід та баба,
та зварили борщику
в полив'янім горщику,
та спекли хлібця...
Почнімо з кінця... (і так далі).

? Прочитай вірш-безконечник. Чи подобаються тобі такі вірші?

Спробуй придумати власний вірш про бублики, вареники чи інші смачні речі.

СОНЦЕ ЗВУКИ СІЄ

Сонце в небі звуки сіє,
всіх на світі розуміє.
Я складаю з них слова —
мова твориться жива!
Рідна мова веселкова —
гомони́ть в ній гай, діброва,
річка весело співає,
і дитина виростає!

✷ Придумай побажання для своїх перших літніх канікул.

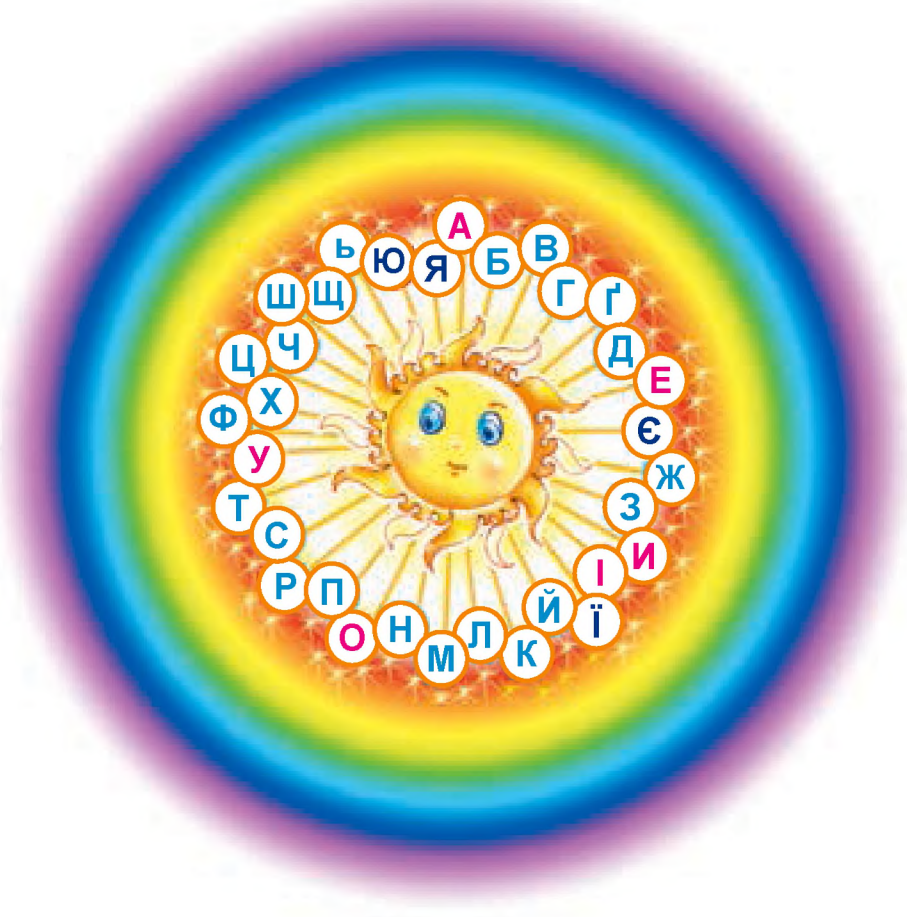

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника		Оцінка
			на початку року	в кінці року	
1					
2					
3					
4					
5					

Навчальне видання

ЧУМАРНА Марія Іванівна

Українська мова

БУКВАР

Підручник для 1 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

При оформленні підручників використані такі інтернет-джерела:

https://morguefile.com/ https://pixabay.com/

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Ірина Чорненька, Любов Левчук*
Художник *Віра Чипурко*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Верстка *Ірини Демків*
Технічний редактор *Неля Домарецька*

Підписано до друку 19.07.2018. Формат 84х108/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 8,400. Умовн. фарбо-відб. 33,600. Обл.-вид. ар. 7,160
Тираж 10 093. Зам. 171/07

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Надруковано на ПП «Юнісофт», вул. Морозова, 13б, м. Харків, 61036
Свідоцтво серія ДК №3461 від 14.04.2009 р.

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Згідно з Конституцією України, державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України.

Державний Прапор України

Державний Герб України

Державний Гімн України

Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Український алфавіт

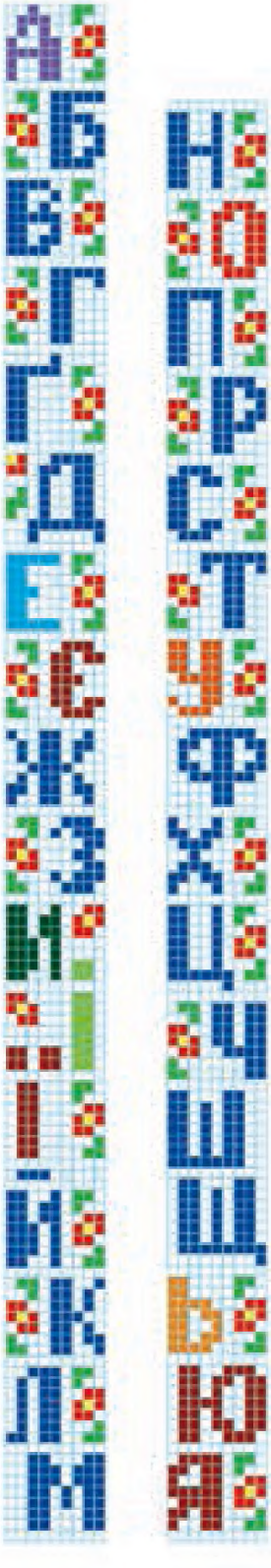

Б
В
Г
Ґ
Ж
З
И
І
Л
М
Н
О
Т
У
Ф
Х
Щ
ь
Ю
Я

Друковані та рукописні літери

Гг *Гг* ге	**Ґґ** *Ґґ* ґе	**Дд** *Дд* де
Зз *Зз* зе	**Ии** *Ии* и	**Іі** *Іі* і
Лл *Лл* ел	**Мм** *Мм* ем	**Нн** *Нн* ен
Сс *Сс* ес	**Тт** *Тт* те	**Уу** *Уу* у
Чч *Чч* че	**Шш** *Шш* ша	**Щщ** *Щщ* ща

Аа *Аа* а	**Бб** *Бб* бе	**Вв** *Вв* ве
Ее *Ее* е	**Єє** *Єє* є	**Жж** *Жж* же
Її *Її* ї	**Йй** *Йй* ій	**Кк** *Кк* ка
Оо *Оо* о	**Пп** *Пп* пе	**Рр** *Рр* ер
Фф *Фф* еф	**Хх** *Хх* ха	**Цц** *Цц* це
Ь *ь* знак м’якшення	**Юю** *Юю* ю	**Яя** *Яя* я